

Beheersplan Onroerend Erfgoed

Naam van het onroerend erfgoed: ***Oorlogsgedenkteken Bree***

Ligging: ***Bree Centrum (Vrijthof)***

Beschermingsbesluit: ***22 januari 2014***

Beheersplan opgemaakt door: ***Gabriels Nelly
Vrijthof 10
3960 Bree***

Opdrachtgever: ***Stadsbestuur Bree
Vrijthof 10
3960 Bree***

Datum ter goedkeuring ingediend: ***19 september 2017***

Inhoudstafel

1. Identificatie en afbakening van het beoogde gebied.....	2
2. Historische nota.....	4
3. Inventaris van de erfgoedelementen – huidige toestand	7
4. Beschrijving van de erfgoedwaarden	7
5. Visie op toekomstig beheer.....	8
6. Opsomming en verantwoording van de beheersmaatregelen.....	9
7. Voorstel van opvolging en evaluatie.....	9
Bijlagen.....	10

1. Identificatie en afbakening van het beoogde gebied

Het beheersplan heeft tot doel om, in samenspraak met het agentschap onroerend erfgoed, een werkwijze voor te stellen om het monument in ere te herstellen en duurzaam te behandelen zodat het gevrijwaard blijft van verdere schade.

Identificatie

Oorlogsgedenkteken Bree

Vrijthof zn

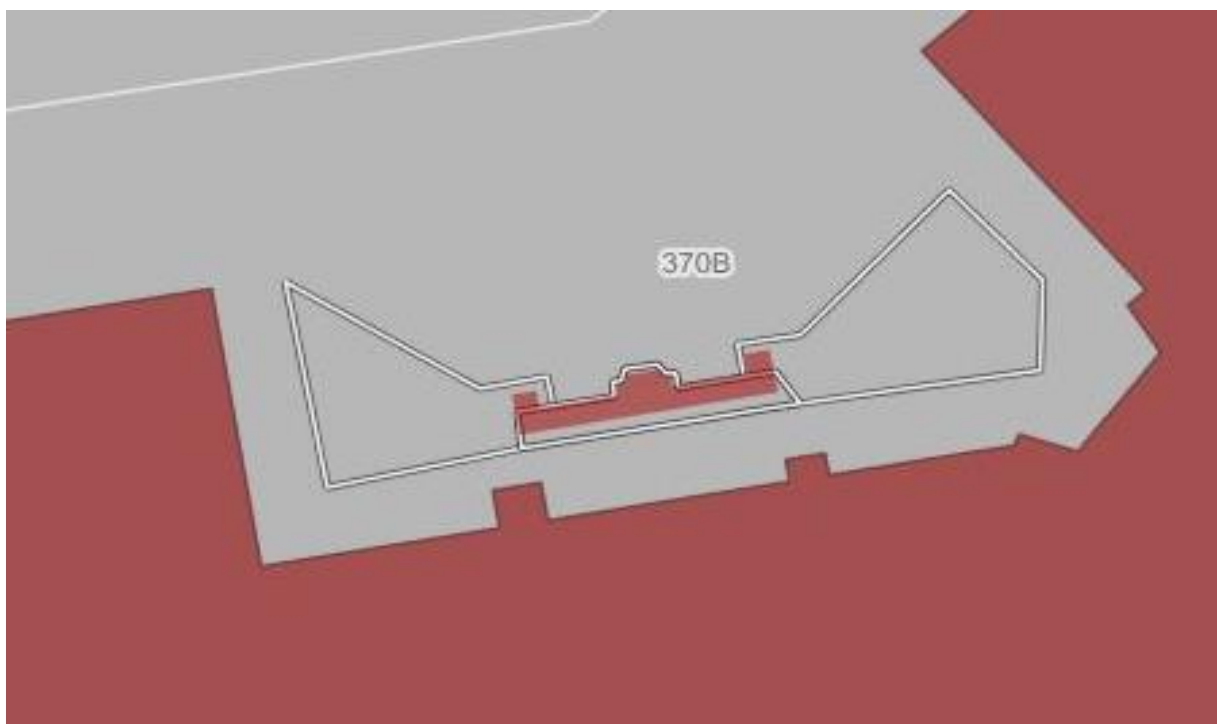
Kadaster: Bree 1ste afdeling sectie B nr. 370 B (deel)

Beschermd door het MB tot bescherming als monument van oorlogsgedenkteken dd. 22 januari 2014 volgens de beschikkingen van het besluit van de Vlaamse Regering van 17 november 1993 tot bepaling van de algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van monumenten en stads-en dorpsgezichten gewijzigd bij besluit van de Vlaamse Regering van 23 juni 2006, 5 juni 2009, 4 december 2009, 10 juni 2011 en 22 juni 2012.

GRB beschermde monumenten stadscentrum

GRB afbakening beschermd oorlogsmonument

Eigenaar

Stadsbestuur Bree
 Vrijthof 10
 3960 Bree

Juridische toestand

- Gewestplanbestemming: woongebied met cultureel-historische en/of esthetische waarde
- Gemeentelijk RUP-Ontwerp "Centrum" (Dossiernr. RO: 2.14/72004/110)
- BPA 'Centrum' (20.11.2000)
- Provinciaal RUP definitief "afbakening kleinstedelijk gebied Bree (12.07.2010)

2. Historische nota

*Het Breese "Gedenkteken der gesneuvelden in den oorlog" kwam voor het eerst op 13 november 1920 op de agenda van de gemeenteraad voor, maar het punt werd verschoven. Pas op 22 juli 1922 werd het weer behandeld: *'De heer voorzitter (= burgemeester Martens) brent opnieuw ter sprake het oprichten van een gedenkteken ter eere van de gesneuvelden van Bree. Na onderzoek te hebben waar de geschikte plaats daarvan zoude zijn, oordeelt de Raad dat zich een commissie zou dienen te vormen om deze zaak tot een behoorlijk einde te brengen. Op voorstel van den heer burgemeester komt men overeen aan den Eerw. Heer Kapelaan Van Ormelingen te vragen of hij zich met de samenstelling en de melding deze commissie zou willen gelasten'*

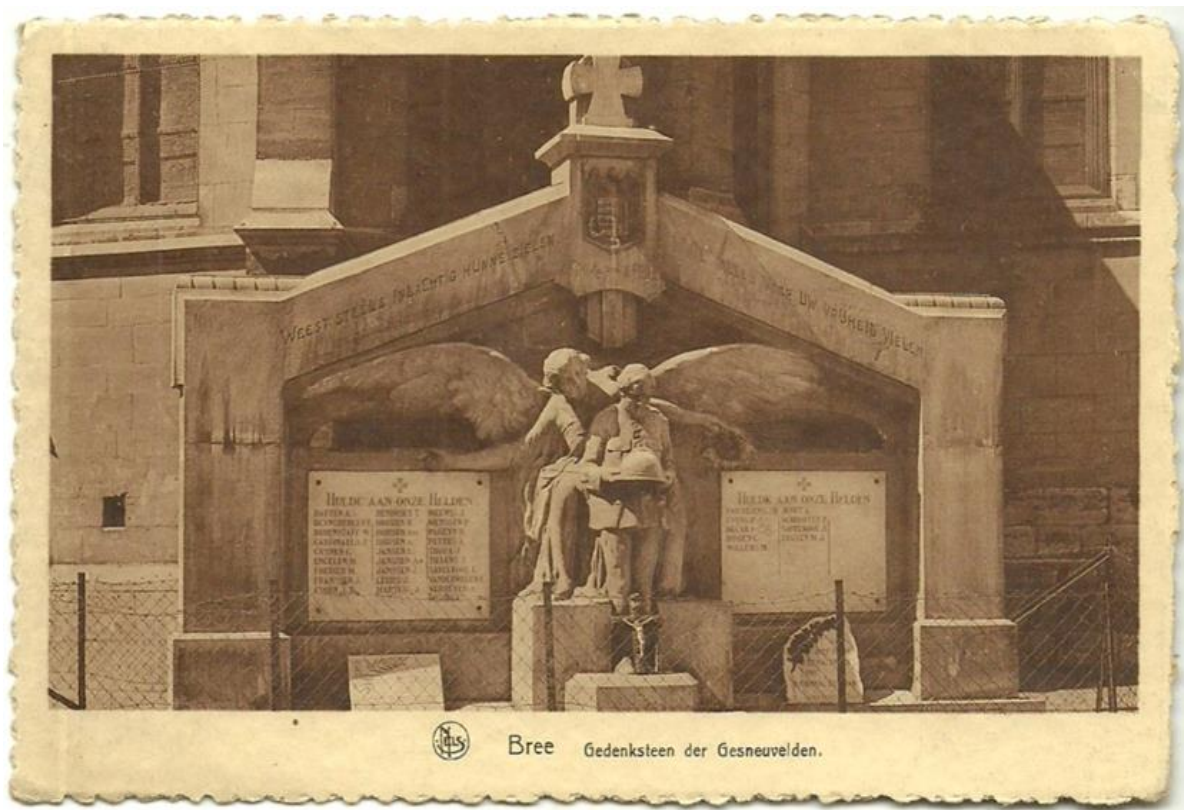
Op 6 augustus 1922 werd die commissie dan als volgt samengesteld: Z.E.H Michiels, deken, I.H. Van Ormelingen, kapelaan, Mr. Wauters, vrederechter, dhr. Van Thuyl, secretaris.

Twee jaar later staat er echter nog altijd geen monument. Zo geeft de secretaris in de gemeenteraad van 16 juli 1924 melding *'dat de commissie voor het monument oordeelt hare werkzaamheden niet te kunnen voortzetten bij gebreke van het noodige kapitaal dat van de gemeente verwacht wordt. Om eene rondhaling te doen bij de inwoners niet genegen. Daartegen wordt nogmaals door een paar leden het gevoel uitgedrukt, nu de gemeente thans niet de noodige middelen bezit, van eene omhaling bij 'onderschrijving' door de pariculieren eene schoone som voor een monument te verwachten is. De Raad zal in een volgende vergadering verder deze aangelegenheid behandelen om te trachten deze tot een goed einde te brengen'*.

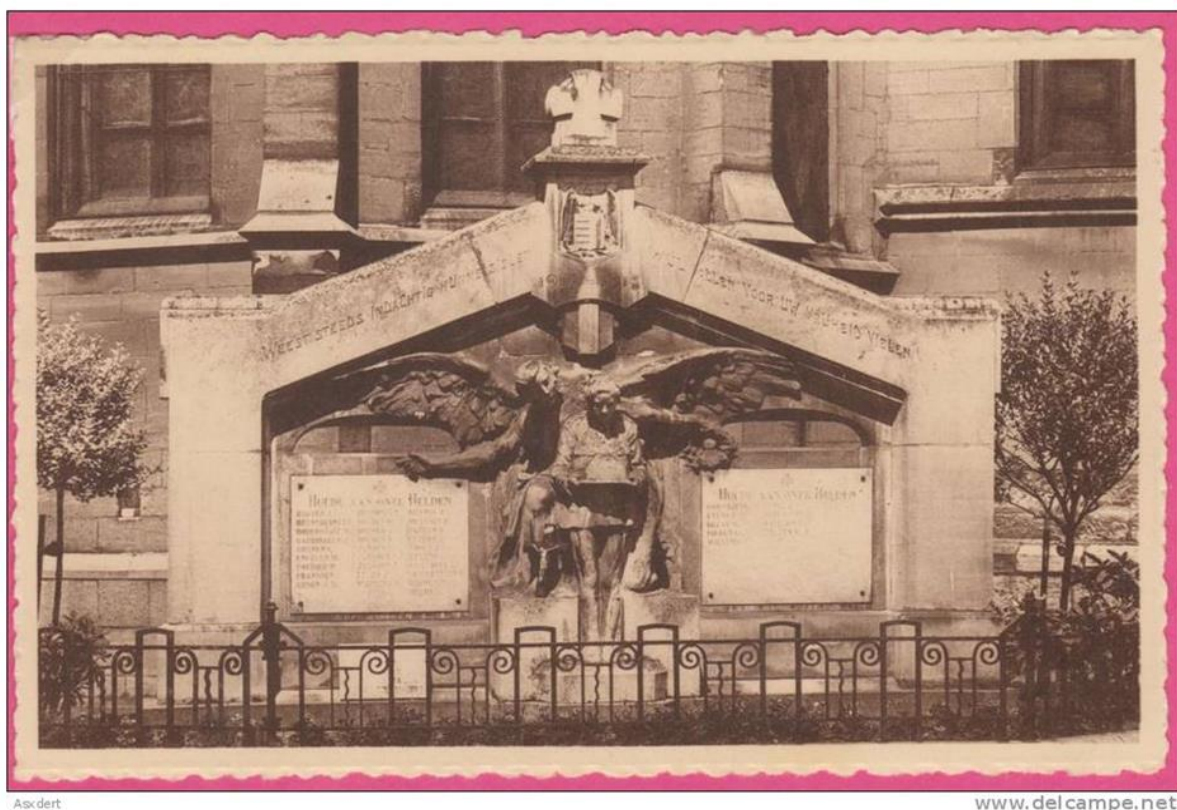
Op het einde van het jaar 1924 kwam er toch schot in de zaak en voorzag de gemeenteraad een krediet van 15.000 frank ter aanvulling van de 'rondhaling bij de inwoners door het comiteit, dat nog eene som omtrent 15.000 frank te kort heeft'. In de gemeenteraadsverslagen is het dan over dit punt een tijdje windstil, tot wanneer op 6 maart 1926 *'n plan van bouwkundige K. Gessler wordt voorgelegd om een afsluiting te maken voor het gedenkteken der gesneuvelden'*, waarvan het bestek tegen de prijs van 4.000 frank op 16 april 1926 werd goedgekeurd.

Uit dit gegeven kan men dus besluiten dat het monument zelf in de loop van 1925 moet zijn opgericht, want men kon moeilijk een omheining plaatsen als er nog geen gedenkteken stond. Uiteindelijk kwam die afsluiting er pas in 1929, volgens de aanbesteding die op 15 januari van dat jaar werd gehouden, met J. Peeters en H. Moons als laagste onderschrijvers voor de som van 11.925 frank.

Het monument stond toen schuin tegen het koor van de Sint-Michielskerk naar de Hoogstraat gekeerd, in de nabijheid van het toenmalige huis van notaris Fransman.

Het monument op de oorspronkelijke plaats, zonder hekwerk (postkaart afgestempeld in 1936)

Het monument op de oorspronkelijke plaats, met hekwerk (ca. 1929)

Oorspronkelijk waren er twee gedenkplaten waarvan de eerste volledig gevuld was met drie kolommen van telkens 9 namen terwijl op de tweede plaat slechts negen namen voorkwamen in de eerste twee kolommen. Op één naam na waren de namen alfabetisch gerangschikt: links van Baeten tot Verheyen; rechts van Corstjens tot Truyen.

Na de Tweede Wereldoorlog werd er 20.000 frank uitgetrokken om ook de namen van de slachtoffers van 1940-1945 in de steen te beitelen. Daarbij kwamen alle namen van gesneuvelden uit WOI op de linker gedenkplaat, deze uit WOII op de rechter. Ook de jaartallen werden bovenaan op de respectievelijke platen aangebracht. Het is niet duidelijk of de oorspronkelijke platen herkaapt of vervangen werden.

Rond diezelfde tijd kwam ook de verplaatsing te berde, zoals blijkt uit het gemeenteraadsverslag van 10 augustus 1945. *‘Overwegende dat het thans niet mogelijk is, bij gelegenheid van vaderlandsche feestelijkheden, het volk rond het monument der gesneuvelden van den oorlog 1914-18 te scharen, om reden van hindernissen van de groote baan en de geringe ruimte rond den gedenksteen, stelt raadslid Nico Meertens voor het monument te verplaatsen achter het stadhuis – kant Markt – tegenover het huis van Mr. Godfried Steyvers.*

Op 2 oktober 1945 werd dan definitief besloten het monument over te plaatsen, maar niet naar de eerder voorgestelde plaats. Er werd gekozen voor een stuk braakgrond op de hoek van de Markt en de Kloosterstraat.

Op 18 juni 1954 dachten de gemeentevaders al aan een nieuwe verhuizing:

‘Grond monument: aanvraag machtiging tot verkoop. Overwegende dat het esthetisch uitzicht der gemeente er veel zou bij winnen indien de grond gelegen ter plaatse ‘De Markt’, gekadastraerd sectie B nr. 625a ter grootte van 1 a 55 ca, zou kunnen aangewend worden tot bouwplaats, daar deze plaats, waar weliswaar het monument der gesneuvelden is geplaatst, een slordig uitzicht beidt aan de mooist gelegen plaats der gemeente; overwegende dat het monument der gesneuvelden op een beter gelegen plaats zou kunnen overgebracht worden alwaar stremming van het verkeer bij gelegenheid van openbare plechtigheden zal vermeden worden, besluit de gemeenteraad aan de provincie machtiging te vragen om de grond openbaar te verkopen’.

Op 9 november 1954 werd de grond dan publiek verkocht, waarna de gemeenteraad op 19 december 1955 besloot *‘het monument ten spoedigste te doen verplaatsen naar de gevel van het stadhuis ter plaatse ‘Vrijthof’ en een architect aan te stellen’.*

Uiteindelijk kreeg het gedenkteken echter zijn definitieve plaats aan de noordzijde van de kerk op het Vrijthof, waar het thans nog staat. De afrekening met de aannemer Jos Das en architect Jan Dreesen werd op 12 oktober 1956 goedgekeurd, zodat men mag aannemen dat het Breese oorlogsmonument in de loop van dat jaar naar zijn huidige plaats werd overgebracht, welk gegeven klopt met de getuigenissen van een aantal Breeënarren.

*PAUWELS, DIRK 2013: *Oorlogsmonument voor de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog* [online], <https://id.erfgoed.net/teksten/149680> (geraadpleegd op 4 juli 2017).

3. Inventaris van de erfgoedelementen – huidige toestand

Het monument is uitgevoerd in mergelsteen, maar werd recent wit en grijs overschilderd. Het heeft de vorm van een liggende rechthoek met een geknikte bovenzijde. Hierop prijkt de wens: WEEST STEEDS INDACHTIG HUNNE ZIELEN WIJL ALLEN VOOR UW VRIJHEID VIELEN, met centraal de jaartallen 1914-1918 en het wapenschild van de stad Bree met een Sint-Michielsfiguur. Centraal wordt de bovenzijde bekroond door een topstuk met een afgeschuinde deksteen met daarop een kruis.

Het beeldhouwwerk in reliëf, dat het midden van het gedenkteken siert, is van de hand van beeldhouwer Alfons De Cuyper (1877-1954). Het stelt een jongen voor, in oorlogstenuue, met laarzen, die een helm uit de Eerste Wereldoorlog vasthoudt. Achter hem buigt een gevleugelde vrouw (de overwinningsgodin Nikè?) zich beschuttend over de knaap heen. In de linkerhand houdt zij een lauwerkrans; de rechterhand strekt ze uit. De voorstelling is gestileerd maar drukt niettemin overtuigend de overwinningsgedachte uit.

Links en rechts van de sculptuur zijn onder twee segmentboogvormige openingen de namen van de gesneuvelden aangebracht, links die van wereldoorlog 1914-1918, rechts die van de Tweede Wereldoorlog. Ook de namen van de gesneuvelden van de deelgemeente Beek komen hierin voor. Boven de linker lijst leest men de inscriptie: 1914 † 1918/ HULDE AAN ONZE HELDEN, boven de rechter-: 1940 † 1945/ HULDE AAN ONZE HELDEN.

Het oorspronkelijke hekwerk, onder meer bestaande uit spiraalmotieven, en vermoedelijk naar ontwerp van stadsarchitect Karel Gessler, is verdwenen.

Alfons De Cuyper, geboren in 1877 in Sint-Niklaas-Waas en in 1954 overleden in Gent, volgde lessen aan het Hoger Instituut te Antwerpen bij beeldhouwer Thomas Vençotte. Hij nam deel aan de schiftingsprijzen voor de Prix de Rome voor beeldhouwkunst (1903 en 1906) en voor schilderkunst (1907). Vanaf 1909 gaf hij onderricht beeldhouwen en *taille directe* aan de technische school van Antwerpen.

De Cuyper ontwierp meerdere oorlogsmonumenten, onder meer in Gistel, Aalst, Bree en Heusden. In Antwerpen (Burletstraat) is tevens het *monument voor de weeskinderen van de jongensschool* van zijn hand. Zijn beeldhouwwerk is raar of zelden gesigneerd.

Enkele decennia geleden (vóór de bescherming) is er beslist om het monument te overschilderen: witte olieverf voor het bovenstuk, grijze voor de sokkel. De aanleiding hiervoor kan zowel vervuiling geweest zijn als beschadiging en te zichtbare herstellingen.

4. Beschrijving van de erfgoedwaarden

Historische waarde

Opgericht om de feiten en de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog en bij uitbreiding van de Tweede Wereldoorlog te gedenken, is het oorlogsmonument een getuige van de Belgische politieke geschiedenis, alsook die van Bree, en bezit het in die context een belangrijke historische en documentaire waarde.

Artistieke waarde

Door de internationaal bekende beeldhouwer Alfons De Cuyper (1877-1954) ontworpen en uitgevoerd, in 1926 opgericht gedenkteken, typologisch als een rechthoek uitgewerkt met bekronende keperboog en zijanten opgevat als vierkante pijlers; rijke symbolentaal, getuige onder meer het centrale gestileerde beeld van een jongen in oorlogstenue, die een helm vasthoudt, terwijl achter hem een Niké-figuur met lauwerkrans zich beschuttend over de knaap heen buigt; symbolen voor bescherming, opoffering, verlies maar ook overwinning.

5. Visie op het toekomstig beheer (zie ook 8. Bijlagen: foto's huidige toestand)

Het stadsbestuur wenst het monument in stand te houden en het historisch uitzicht ervan te herstellen.

De oliehoudende verf blot af door de slechte doorlaatbaarheid. Er is voortdurend herstelwerk nodig.

De oude postkaarten tonen aan dat het monument oorspronkelijk geen verlaag had.

Het stadsbestuur wil de verlaag deskundig verwijderen en heeft hiervoor advies ingewonnen bij een restaurateur.

Afhankelijk van de bewaringstoestand van de steen, dient het monument vervolgens op een gepaste wijze gereinigd en hersteld te worden. Tenslotte is mogelijk ook een gepaste bescherming tegen invloeden van buitenaf nodig.

Het oorspronkelijke hekwerk is helaas verdwenen. Omdat aan de achterkant van het monument vaak geplast wordt, wil men terug een afscheiding voorzien. Dit kan door middel van de volledige omheining van het monument met hekwerk. Dit zou in navolging zijn van het ontwerp van de Maaseikse stadsarchitect Gessler. Een andere mogelijkheid is de plaatsing van een hekwerk tussen het monument en de kerk om te beletten dat mensen hierachter kunnen. Omdat achter het monument een stroomkast van Infracast staat en deze bereikbaar moet zijn bij calamiteiten, kan dit hekwerk aan één kant open d.m.v. een poortje. Dit hekwerk zal aan voorkant niet zichtbaar zijn.

6. Opsomming en verantwoording van de beheersmaatregelen

Zowel voor de goede materiële instandhouding als voor het herstel van het historisch uitzicht, dient de oliehoudende verflaag verwijderd te worden.

Na blootlegging zal blijken in welke mate het monument vervuild is en hoe goed de drager bewaard is gebleven. Zowel door de verschillende verplaatsingen als door de natuurlijke veroudering, kan de steen op beschadigd zijn en op een al dan niet storende wijze hersteld zijn.

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
Het verwijderen van de oude oliehoudende verf	x		/
Eventuele, zachte reiniging van de natuursteen		x	/
Herstelling van de natuursteen	x		/
Eventuele aanbrengen van een gepaste afwerkings-/beschermingslaag		x	/
Plaatsen van hekwerk ter bescherming van het monument	x		x

7. Voorstel van opvolging en evaluatie

Jaarlijks een visuele controle in de zomermaanden zodat er nog kan opgetreden worden vóór de plechtigheden van 11 november.

Rapportering aan het agentschap als blijkt dat er ingrepen nodig zijn voor de goede instandhouding.

8. Bijlagen

Bijlagen	Niet van toepassing (en dus niet bijgevoegd)	Bijgevoegd (nummering!)
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		Zie hoofdstuk 1
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	X	
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed die in aanmerking komen voor een premie met aanduiding op kaart	X	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	X	
Lijst van cultuurgooederen die in aanmerking komen voor een premie	X	
Lijst van premiegerechtigde werken aan een orgel dat dateert van na WOI	X	
Lijst van handelingen waarvoor CBS niet kan oordelen dat ze van die aard zijn om wezenlijke eigenschappen van een DG/SG te verstoren	X	
Extra bijlage (bvb. foto's, ...)		1